

podnik, ale i podnik Habsburků, který se na tomto místě etabloval podstatně dřív. Možná stará paní Sacherová se tenkrát už nestarala o takové věci, a nebyl tu nikdo jiný, kdo by čelil příznakům úpadku a s hroznivě zdvíženou vařečkou hřměl: „Principiis obsta!“, když jednoho dne vrchní kuchař přes moučníky při ochutnávání dortového korpusu zkrivil tvář, se slovy „Dneska vyšel kapánek moc suchej!“ obrátil se na svého asistenta a v náhlém vnuknutí dodal: „Víte co? Rozfízněte ho veprostřed a dejte tam vrstvu marmelády!“ Možné by to bylo. Historie zná příklady převzatých novinek, které se zrodily právě takhle.

Buď jak buď se zmatení potomci musí smířit s tím, že existují dva originální Sacherovy dorty, jeden původní a jeden pozdější, jeden z devatenáctého století a druhý z druhého desetiletí dvacátého století, a že - což u originálů nebývá zrovna pravidlem - pozdějšímu byla dána přednost před dřívějším, ba že originální existenci dortu dřívějšího přímo vymazává z paměti.

Ale vlastně právě proti tomuhle Demelova cukrárna vytáhla do boje, a jak se říká, ještě dále bude bojovat, až k Nejvyššímu soudu. Jde jí, tak mi to připadá, ani ne o zisk, ani ne o slávu, nýbrž o historickou pravdu, jež je totožná s pravdou kulinařskou. Protože Demelova cukrárna - to ani nelze dost zdůrazňovat - nebije se přece za to, aby svůj Sacherův dort mohla označovat jako „originální“. Přeje si pouze to, aby toto označení bylo odňato i Sacherově verzi Sacherova dortu. Bojuje proti tomu, aby ze dvou originálů se za jediný původní považoval ten, který se zrodil později. Chce, aby se tu na pravo prvorozenosti pohlíželo netoliko z hlediska jedné marmeládové vrstvy. Je to klasický případ umění pro umění, marmelády pro marmeládu. Je to - a tím se ten zdánlivý anachronismus náhle jeví v nejvyšší míře časový - spor ideologický. Obchodně není ani firma Demel, ani firma Sacher závislá na užití „originální“ nálepky. Ti, kdo většinou přicházejí z ciziny a nemohou se dočkat, až ochutnají Sacherův dort, považují ten, co vyrábí Sacher, tak jako tak za originál a u Demela se tak jako tak pídí po něčem jiném než po Sacherově dortu.

Dokud u Sachera pořad ještě mají onu jedinečnou vařenou hovězí špičku a u Demela pořad ještě jedinečný crème du jour, dokud ani Sacher, ani Demel nejsou vedeni pod restauracemi a ani

Demel, ani Sacher pod cukrářstvími, dokud můžeme mít radost, že máme dva takové chlapíky, neměli by se navzájem štkat o nějakou nálepku, protože ta náleží buď oběma, nebo nikomu z nich. Kéž by si tento apel vzali k srdci! Pochází z toho neobjektivnějšího pramene, jaký si vůbec lze představit. Pochází od člověka, jemuž Sacherův dort obojího vyvedení, s marmeládou nebo bez ní, vůbec nechutná.

TRAKTÁT O VÍDEŇSKÉ KAVÁRNĚ (1959)

Vídeň je město fungujících legend. Zlovolníci tvrdí, že legendy jsou vůbec to jediné, co ve Vídni funguje, ale to už rozhodně zachází až příliš daleko. Kdo si ještě vzpomíná na Vídeň dvacátých let, zkaženou, ochablou, živořící, nebo na Vídeň po roce 1945, zjizvenou škodami po bombách a po okupantech, na první pohled zjistí, jak se změnila ke svému prospěchu a jak nově, jak skutečně, jak vzdáleně všem legendám a beze smyslu pro ně jsou všechny ty proměny. Ať už jde o zvládnutí velkoměstských dopravních svízelů, o prostorné podzemní pasáže na přetížených křižovatkách, o eskalátory a obytné domy, o stadion a o výškovou dráhu, o moderní ztvárnění veřejných sadů - ach, udělalo se hodně. Na plátcích jedné putovní výstavy o současné Vídni, která před nedávnem putovala po několika městech ve Spolkové republice, skvělo se velikými písmeny heslo „Vídeň - město práce“, a nikdo nevy-pukal v hromový chechtot.

Nicméně sídlištní domy a sociální zeleně a novodobá dopravní pravidla, ať jsou jakkoli záslužná, nepředsávají pro Vídeň nic typického. Ta pravidla existují i jinde, a často jinde neexistuje nic než právě to. Typické pro Vídeň, a jen pro ni, je to, že tu fungují legendy. A budou fungovat, dokud budou existovat skutečnosti, které se jimi řídí. Ve Vídni to totiž není tak, že skutečnost nějakého stavu věci zvolna vybledá a proměňuje se v legendu. Ve Vídni se legenda vyvíjí ve skutečnost. Když si Vídeňané už dost dlouho

při svém mladém vínku notovali, jak jsou milí, nemohli se přece pak už vinit ze lži, a tedy prostě byli milí. Když Arthur Schmitzler ve svých hrách vytvořil typ „sladkého děvčete“, vzniklo sladké děvče. I to, že Vídeň je údajně městem písní, umírajícím pohádkovým městem nebo pořád městem mých snů, podle toho, jak kdy, to způsobily teprve příslušné texty; a člověku se přímo vítrá obava, že v Prátru stromy nemohou kvést, dokud k tomu nedostanou zpívané povolení. (Při bližším pohledu ovšem člověka uklidní textařova krásná ústupnost: „V Prátru zas už stromy kvetou,“ praví výslovně a tak přírodě přece jen ponechává jakýsi nárok na prioritu.)

Ať už je to jakkoliv, od lipicání Španělské dvorní jezdecké školy až po Hradní divadlo a Operu, od Sachterovy restaurace až po Demelovu cukrárnu dohání, přímo s vyplazeným jazykem dohání skutečnost legendy; charakter Vídně ve značné míře spoluurčují fungující legendy.

Zdaleka nejsložitější z těchto legend je ta o vídeňské kavárně.

Pokusme se přistoupit k té složitosti cestou přímou. Vytvořme ryzi, jednoduchou větu vypovídající:

„Host sedí v kavárně a pije kávu.“

Člověk by řekl, že ta věta nezůstává nic dlužna dokonale jasnosti. Ve skutečnosti jí zůstává dlužna všechno. Říká sice něco, ale nevypovídá o ničem. Jediný pojem, s nímž operuje, není jednoznačný. Naopak se naskytá řada dalších otázek, z nichž tu uvedme jen tři nejdůležitější:

1. Kdo je host?
2. V jaké to kavárně sedí?
3. Jakou pije kávu?

Poslední otázka se dá zodpovědět nejsnáze – a pro laika pochopitelným způsobem. I laikovi svítne, že člověk v takovém Londýně nezajde ke společnosti Cunard Line a na otázku, co si přeje, neodpoví: „Loď.“ Stejně tak nelze prostě jen tak zajít do některé vídeňské kavárny a prostě si objednat „kávu“. Tady je třeba vyjádřit se poněkud přesněji. Protože počet druhů, způsobů přípravy, barvy a množství, z nichž si člověk může vybrat, nemá konce nebo má jej někde daleko v mlhách, a kdo se nechce zbláznit, udělá dobře, když si vstřípí pár základních pojmů. Jinak by taky byl třeba v po-

kušení „náprstkově hnědou“, jak ji číšník v ležérní zkratce právě ohlásil do kuchyně, považovat pouze za údaj o barvě objednané kávy, a ona se v první řadě vztahuje na velikost šálku, v níž se podává; správný název by tu byl tedy ne „náprstkově hnědá káva“, nýbrž „hnědá káva v náprstku“. „Náprstek“ v smyslově poetické síře označuje nejmenší ze tří použitelných velikostí. Střední velikost se jmenuje „piccolo“ a nesmí se zaměňovat za „pikolika“, číšnického učedníka, který v hierarchii kavárenské obsluhy zaujímá nejvyšší postavení a představuje takřikajíc náprstek mezi číšníky. Na nejvyšším stupni velikosti je „čajový koflík“, kterému, pokud snad obsahuje i čaj, neríká se „čajový koflík“, nýbrž „koflík čaje“ (pod „šálkem“ se ve Vídni rozumí „podšálek“, tedy talířek pod ním).

Pokud jde o způsoby přípravy, dneska se „normální“ káva musí vyžadovat speciální objednávku, jinak člověk dostane kávu vyrobenou po způsobu espresso. V mnohých lokálech už ani jiné nemají, zejména v malých, které si nemohou dovolit dva různé stroje, a dávají tedy přednost rentabilnějšímu espressovému kávovaru. Espresso se připravuje v provedení „silném“ a „velkém“, to podle množství použité vody. V podobě „malé“ zvolna vytlačuje „turka“, který se kdysi obecně cenil pro svou vydatost; varil se a podával v měděné konvici zvané džezva. „Café filtre“, domovem ve Francii, se v Rakousku nikdy neprosadila. A že se v lokálech označených jako „espresso“ nepodává „normálně“ vařená káva, rozumí se samo sebou.

Ale právě „normální“ káva, připravovaná na „vídeňský“ nebo na „karlovarský“ způsob, založila slávu vídeňské kavárny a dodnes skýtá zákazníkovi možnost objednat si kávu v nejrozmanitějším provedení; „normální“ kávě vděčíme za kávu „míchanou“ a za „kapucínskou“, za „hnědou“ a za „zlatou v náprstku“ – označení, které prozrazuje, v jakém poměru je smíchána káva s mlékem: u „míchané“ plus minus rovinným dílem, u „zlaté v náprstku“ s jasnou převahou mléka, u „hnědé“ s neméně jasnou převahou kávy, u „kapucínské“ s převahou ještě zjevnější. Znalost těchto kombinací je bezpodmínečně nutná, chce-li si člověk objednat alespoň na jakéstkách odborné úrovni. K tomu přistupuje „černá“ nebo „mokka“, „jednospráz“ (černá káva ve sklenici s množstvím šlehačky), „mazgran“ (káva mokka zchlazená kostkami ledu, s rumem), vesměs

druhy nevyžadující žádného vysvětlování, a další přímo nepřehledné množství variací na výše uvedené základní barvy, vždy podle náklonnosti a libosti toho kterého hosta, a obyčejně naznačené výrazem „světlejší“ nebo „tmavší“ připojeným k objednávkě. Jeden z číšníků někdejší kavárny Herrenhof uzkostlivě dbající na perfektnost mival vždy u sebe na lakovém dřevě barevnou škalu s dvaceti číslovanými odstíny hnědé a choval úspěšnou cizížádost svým stálým hostům servírovat vždy kávu požadovaného zbarvení. Objednávky a stížnosti se děly vždy jen s udáním čísla: „Prosil bych čtrnáctku se šlehačkou!“ nebo „Hermanne, co je tohle? Objednal jsem si osmičku, a vy mi nesete dvanáctku!“ Ale to byly vrtolchy, které nepřekročily jistý užší okruh a nečinily si nárok na obecnou platnost, nejnak než „sperberovský turek“, dvojitý „turek“ vařený s kostkovým cukrem, jež vždy před namáhavým soudním jednáním s oblibou požíval v kavárně Herrenhof vídeňský advokát doktor Hugo Sperber; nebo „zaplavený Neumann“, idea to jiného stálého hosta jménem Neumann, která spočívala v tom, že se šlehačka neumisťovala na kávu již hotovou, nýbrž na dno ještě prázdného šálku a vzápětí se „zaplavila“ příslušným horkým nápojem.

Znalost všech takovýchto nuancí a fines ovšem po průměrném hostu kaváren nelze požadovat už jen proto, že i tento průměrný kavárenský host dnes disponuje pouze nanejvýš děravými znalostmi a ani obecné vzdělání na tomto poli mu není vlastní. Vůbec je teď ten pravý čas konstatovat, že leccos, co jsme tu doposud řekli, se vztahuje na věci nenávratně minulé a že se ve vídeňském kavárenském životě udály značné, ba fundamentální změny.

Tím jsme odbyli rozmanité druhy kávy, tak jak je host zabloudívá do vídeňské kavárny může (nebo mohl) pít, a dospíváme k naší druhé otázce, totiž jaké že rozmanité druhy kaváren se vyskytují – a jaké že se už nevyskytují. Protože však mezi typy kavárny a typy hostů je nevyhleditelná příčinná souvislost, protože se utvářejí a podmiňují navzájem, bude nutno v této souvislosti odpovědět i na otázku, jaký že host sedí – nebo už nesedí – ve vídeňské kavárně.

Bylo by beznadějně opovážlivé chít mnohavrstevný jev zvaný kavárna uvést na jednoho jmenovatele. Jeho jednotlivé typy

tu od sebe dělí značná vzdálenost. Ona „malá kavárnička v Her-nalsu“, o níž populární píseň ve třicátých letech tóny vypovídala, že tam „gramofonu tichý tón hraje anglický waltz“, nemá téměř nic společného s typem známým jako „literární kavárna“; svtivě chromovaná kavárna v centru města ponejvíc u některého hotelu nemá téměř nic společného s malým „pajzlem“ někde v postranní uličce, jež Švýcaři znají v podobě hostince a říkájí mu „pajc“.* Jevy okrajové jako „kavárna a cukrárna“ nebo „občerstvení“ někde v zeleni pod širým nebem tu můžeme nechat stranou pozornosti.

Jinak a spleťtější se to má s „café-restaurantem“, který se objevil kolem roku 1925 a dávno před „espressem“ radikálně pod-ryl samotné základy klasické kavárenské atmosféry. Do té doby člověk v kavárně – až na bílé pečivo nespočetných druhů, koláčky, buchtičky a další (měla by se jim věnovat zvláštní kapitola) – ne-dostal k jídlu nic „pořádného“. Mohl mít obložené chleby, a pokud to muselo bezpodmínečně být něco teplého, páčky nebo vajčka; což byla nouzová řešení, nouzová vědomě a tak myšlená. Do ka-várny člověk totiž nechodil přece na jídlo, nýbrž po jídle, ne kvůli materiálnímu, nýbrž duchovnímu nasycení. To, že do kavárny vpadla kuchyně a sklípek, to, že se objevily obsáhlé jídelní a ná-pojové lístky s regulérními „menu“, to neznamenalo pouhý for-mální rozchod se staletou tradicí. Byl to první, osudový ústupek změněné době, ústup před jejími materialistickými tendencemi, rezignované přiznání, že čím dál méně lidí je ochotno colloquiu a conviviu obětovat teplé jídlu (nebo si je dát někde jinde). Služba zákazníkovi zvíťazila nad službou duchu.

Ale jak už to tak ve Vídni chodí a jak to později mělo být i s „espressem“, to vítězství se na nic neupotřebilo, naopak se samo opotřebovalo, zaseklo se, zpusťlo a utonulo v polovicatosti, z níž až doposud vždy vzešlo jediné rozhodnutí, jakého je Rakušan schopen: nikdy žádná rozhodnutí nečiní. V jistém smyslu to bylo dokonce vítězství Pyrrhovo. Protože velké vymírání kaváren, které započalo po druhé světové válce, postihlo hlavně kavárenské re-staurace, čehož příčinou byl bezesporu fakt, že tohle zařízení „ani

* Švýcarský „pajc“ stejně jako vídeňský „pajzl“ mají tž etymologický základ v hebrejském „bajis“ = dům.

ryba, ani rak“ už nebylo nikterak nezbytné. V hostinci, kde se beziak jedlo lip a laciněji, od zavedení espressových strojů podávali i velmi dobrou kávu (dřív to tak vždycky nebylo), a komu záleželo na tom, aby si mohl přečíst noviny nebo si posedět s přáteli, ten se raději držel „opravdivých“ kaváren, protože ty existovaly i nadále.

A nadále existují i dnes. Nelze ani dost zdůraznit, že to ony ztělesňují pojem „vídeňská kavárna“, ony a ne literární kavárna, která se zejména v cizině s oblibou ztotožňuje s vídeňskou kavárnou - pochopitelně, protože logicky literáři psali o kavárnách a opírali se při tom logicky o vjemy, kterých se jim dostalo v „jejích“ kavárně, tedy v literární kavárně. Literární kavárna je nejizelovanějším vyjádřením pojmu „kavárna“, ale není pro něj reprezentativní, a není ani sama o sobě nějakým typem s pevnými obrysy, typem, který by se dal zřetelně definovat. Jednoznačně se dalo určit, v době novější, vždy jen to, která literární kavárna je právě „čelná“, jako byla třeba kavárna Griensteidl, kde se kolem roku 1890 scházeli představitelé hnutí Mladá Vídeň - Schmitzler, Hofmannsthal, Beer-Hofmann, Hermann Bahr - a jejíž zbourání dalo Karlu Krausovi podnět k prvnímu pamfletu, publikovanému ještě před založením Pochodně (Literatura po demolici, 1896). Pak přišla - s Karlem Krausem, Peterem Altenbergem, Egonem Friedellem jako takřkajíc „zakládajícími“ stálými hosty - kavárna Central, která si své postavení udržela až do konce první světové války a kterou vystřídala kavárna Herrenhof, poslední v té velkolepé řadě, jejíž prominentní osazenstvo vymezují třeba jména jako Hermann Broch, Robert Musil, Franz Werfel a Joseph Roth a které bylo ještě po druhé světové válce dopráno zažít krátkou, už tak trochu astmatickou renesanci, než poklesla na úroveň polední kantýny pro úředníky okolních ministerstev a v roce 1960 definitivně zavřela své brány.

To tedy byly „čelné“ literární kavárny v užším slova smyslu. V širším slova smyslu v souladu s běžnou představou, která se spojovala s tímto označením, byly více nebo méně všechny kavárny, do nichž pravidelně chodil jistý počet zájemců o duchovno a umění, těch, co se jim dnes říká „intelektuálové“. Takových kaváren bylo hodně, hodně moc a takových kaváren je dnes už jen hodně, hodně málo.

Příčiny - politické, sociologické a technické - jsou nasnadě. Stálé obecnostvo takových kaváren bylo, tak jako vůbec obecnostvo kdekoliv se zajímající o věci duchovní a umělecké, z valné části židovské. Před rokem 1938 žilo ve Vídni téměř čtvrt milionu židů. Dnes jich je taktak deset tisíc. To je jedna příčina, a s tou nikdo nic nenadělá. Projevuje se jistě i v jiných sférách veřejného života, ale v žádné tak trvale a s takovými promikavými následky jako tady. Čímž se nechce říci, že snad ve Vídni už nejsou literáři, nejsou intelektuálové, nejsou už lidé zajímající se o věci duchovní a umělecké. Samozřejmě jsou. Ale citelně poklesl nejenom jejich počet; značně se jim zúžily i možnosti zajít si někam do kavárny. Jsou - a tím vchází do hry sociologie - zaměstnaní. Mají moc práce. Jsou už jen potenciálními stálými hosty kaváren, už ne praktickými. Přimázejí s sebou veškeré požadavky stálého hosta, jen sebe ne. Nemají čas. A mít čas je nejdůležitějším, ba nezbytným předpokladem jakékoliv kavárenské kultury (ano, koneckonců jakékoliv kultury). I stálí hosté někdejších literárních kaváren byli zaměstnaní, zčásti tím, že seděli v kavárně, a zčásti věcmi, které mohli a chtěli vyvídit v kavárně. V kavárně psali a básnili. Tam přijímali a zodpovídali poštu. Tam se jim telefonovalo, a pokud tam náhodou zrovna nebyli, přijal za ně zprávu vrchní. Tam se setkávali s přáteli a s nepřáteli, tam se prostě muselo zajít, pokud se s nimi chtělo mluvit, tam si četli noviny, tam diskutovali, tam žili (Kürschnerův Literární kalendář celá léta jako adresu Petera Altenberga uváděl: „Kavárna Central, Viedeň I“). V bytě jen pře-spávali. Jejich skutečným domovem byla kavárna.

Proč to tak už není? Ani pro ty, kdo by se svým ustrojením k něčemu takovému hodili? Mohou za to oni, že už nedokáží pracovat v kavárně? Může za to kavárna?

Může za to jejich práce. Může za to technika, která se s politikou a se sociologií spojila v jakýsi neblahý trojlístek. Může za to fakt, že dnešní básníci básní rovnou do stroje, a ty si těžko mohou vzít s sebou do kavárny; že své rozhlasové hry diktují sekretářce, a tu si mohou rovněž těžko vzít s sebou do kavárny (nebo ne na diktování); že ani vedoucí produkce v televizní dramaturgii, ani programový vedoucí rozhlasové rubriky Kulturní slovo nemůže zajít do kavárny a chtěji, aby všichni chodili za nimi do studií a do kanceláří - chtěji to právem, protože mají právě tak málo

času jako jejich autoři a dostávají za něj právě tak málo peněz. A samozřejmě mají všichni doma i v kanceláři telefon, takže si nemusí nechat zadarmo telefonovat do kavárny nebo těch šest minut volací doby, kterou jim skýtá jedna vhozená mince, využívat na tři telefonáty. Mají nejen vlastní telefon, většina jich má i vlastní auto. To jim přikazuje povolání. To už není přepych. Přepych je mít čas. Ani ti nejmajetnější z někdejších hostů literárních kaváren si nemohli takový přepych dopřát. Byli chudí a blahoslavení. Vydělávat peníze, to jim připadalo málem potupné. Aby se zaplatilo pítí – pokud prostě nezůstali dlužní –, na to tu byl nějaký ten mecenáš, a ten už dnes taky neexistuje, a kdyby existoval, taky by neměl čas. Hosté dnešních literárních kaváren jsou mecenáši sami sobě. Kavárna už není jejich existence se všemi vrcholy a pády, nýbrž nanejvýš jen jakési její příslušenství. Už nehraje žádnou roli. Je jim lhostejná, možná dokonce příjemná, ale nikoli nezbytná. Mohou si zajít do kavárny, ale také nemusí. Pokud do ní zajdou, dělají radost kavárně, ne sobě. Už jim není ničím životně nezbytným, už to není humus, bez něhož by uschli, bez něhož by nemohli růst a nic vyplodit.

Protože produktivní síla někdejší literární kavárny, v užším i širším smyslu slova, byla enormní. V kavárně se rodily a zavrhovaly literární školy a styly, v kavárnách se vydávaly na cestu nové směry v malířství, v hudbě, v architektuře.

Je zbytečné říkat, že každá z těchto kaváren měla svou vlastní, nezapomenutelnou, žárlivě sítěženou pečeť a atmosféru. Stálý host Centralu nebo Herrenhofu by si byl v Museu, kavárně malířů, připadal tak cizí a vyděděný jako stálý host kavárny hudebníků Parsifal v novinářské kavárně Rebhuhn. Dnes se jakýmisi zbytky nezaměnitelnosti může pochlubit tak ještě Raimund a Hawelka, dvě opravdové kavárny, z nichž první tihne k literatuře, druhá k výtvarnému umění. Ale hranice tu splývají. V Hawelkovi člověk potká i spisovatele a novináře, v Raimundovi i avantgardistické malířské brady, a herce v jedné i v druhé. Nesmýtá a nefalšovaná atmosféra se najde vlastně už jen tam, kde nezávisí na hostech, kde ta která lokalita sama o sobě dospěla k vlastnímu stylu a ten si uchovála; u takového Demela, nebo v Kärtner-baru, který v roce 1907 postavil vídeňský rebelant architekt Adolf Loos a který je

dnes památkově chráněn, nebo v některých malých, zastrčených lokálkách, kde se podává burčák. Ale to nejsou kavárny.

Přesto disponují jistými povahovými rysy, které je s pravou kavárnou spojují niterněji, než jaké pravou spojují s nepravou. K těmto povahovým rysům patří kontinuita, uměrnost, skromnost, patří k nim schopnost klást si hranice a nepřekračovat je. Přesně tyto povahové rysy člověk potká v opravdových kavárnách, které vzdor všem Kassandřiným voláním, jaká vyluzují povrchní novináři cestovních rubrik a tvůrci apokalyptických nálad libující si v klíse, nejen nikterak nevymlírají, ale pouze se stáhnou do mezí, jaké jsou jim přiměřené – a které znají. Zpátky z centra, které i tady, pro mrzké potěšení mezinárodního turismu, propadá tak bezútěšné nivelizaci, že za pár let se ani nebudě vědět, zda lokál, ve kterém člověk zrovna sedí, je ve Vídni nebo v Kodani nebo v Buenos Aires. V něčem tak rozplizlém nemá vídeňská kavárna co pohledávat.

Ale hned za Okružní třídou, tam, kde má Vídeň svůj pas a kde je pořád ještě Vídni, žije vídeňská kavárna v nezměněné podobě dál, s neměnnými stoly pro stálé hosty a s nezměnnými stálými hosty, kde po desítky let obsluhuje stejný vrchní, s partickami taroků a šachu a kulečnicku jako vždycky, s novinami na celé hodiny a stále novými sklenicemi s čerstvou vodou, s debatami v útulném zákoutí, s tichem nebo naopak s družnou společností, jak si kdo přeje. A pokud to není šalba, žene se odtamtud něco jako protiútok, kavárna se chystá dobýt zpět terén, o který přišla v centru, a kultivovat jej. Když se asi tak před deseti lety otvíraly první lokály zvané „espressa“, všechno se to tvářilo jako něco úplně nového, nic se nedělalo pro pohodlí a všechno se dělalo pro uchvátaného obyvatele velkoměsta, to jest měl se k tomu, aby do sebe soukal jídlo vestoje nebo přinejlepším na barových židličkách, pod děsivě ledovým skleněným poklopem se nabízely všelijaké seschlé zákusky, zkrátka „espressa“ si dávala záležet, aby v každém ohledu dostávala svému jménu. Jenže už brzo to v „espressech“ začalo jít méně expresně. Kradmo a zprvu jen v koutech se objevovaly malé stolky a židličky, ale brzo si dodaly odvahu a posunovaly se do popředí; pak už člověk, když u nich usedl, dostal pořádný obložený chléb, párky nebo vajíčka, tak jako v opravdové kavárně. A jak se lokál rozšiřoval dozadu nebo i do patra nad

sebou, jak tu zničehonic jakoby náhodou zase už na stolech ležely poledníky a postupně se k nim přidaly raníky a nejtůležitější zahraniční noviny, už nemohlo být pochyb, kam míří vývoj.

Jestli to tu nesklidil vítězství ryzí duch - duch kavárny to byl docela určitě. Umouněný, zkažený, nezdolný a nedostizný duch vídeňské kavárny.

REKVIEM ZA JEDNOHO VRCHNÍHO (1958)

Zemřel vrchní číšník Franz Hnatek. Čtyřicet z málem sedmadesát let svého života byl vrchním číšníkem v Café Herrenhof, tedy od jeho zrodu (Herrenhofu) až do své (Hnatekovy) smrti. Protože kavárna Herrenhof, poslední literární kavárna ve Vídni, začala svůj život teprve v roce 1918, téměř současně s Rakouskou republikou. A podobně jako Rakouská republika převzala dědictví po monarchii, kavárna Herrenhof převzala dědictví po svém bezprostředním sousedu, po kavárně Central.

Central už není kavárna, v jeho zdech jsou prodejní prostory jedné importní a exportní firmy, podniku literaturě na hony vzdáleného. Herrenhof je pořád ještě kavárna. Je dokonce - ohlédneme-li se na vyšší poplatků, které od ní vybraly kdy dějiny - pořád ještě kavárna literární. Jako takovou ji kdysi její čínorodý vrchní číšník jménem Albert prokormidloval všemi zmatky nacistického režimu, války a ruské okupace. Vrchní číšník Albert je dnes (nikoli neprávem) majitel lokálu a jmenuje se pan Kainz. Pan vrchní číšník Hnatek se už jako vrchní číšník jmenoval „pan Hnatek“. Ne „pan vrchní“ a ne „Hnatek“, a už vůbec ne „Franz“ (že má vůbec nějaké křestní jméno, to se člověk dozvěděl teprve až z parte), nýbrž „pan Hnatek“. Ani to jinak být nemohlo. Byl to opravdu pán, byl jím v míře nesrovnatelně větší než leckdo z těch, koho obsluhoval. Kdyžkoli se starostlivým výrazem svou vytáhlou postavu naklonil k některému z hostů, aby vyslechl jeho přání, všichni docela spontánně upadli v uctivý šepot, všude se okamžitě rozhostila vznešeně

diskrétní atmosféra anglických klubů, v nichž se panu Hnatekovi dostalo výchovy a vycviků. Nevzpomínám si, že by kdy někdo na pana Hnateka promluvil hlasitější slovo. Kdo ví, jaká byla klientela takové literární kavárny, ten si umí představit, co znamená takové konstatování.

Leč tady se nebudou psát dějiny ani vídeňské kavárny, ani vídeňských literárních kaváren, ba ani dějiny kavárny Herrenhof, ano ani historie pana Hnateka, ač ta je s ní více nebo méně totožná. Jen abychom názorně předvedli ještě trochu vědoucím současníkům a jejich vědychtivým potomkům, jak neuvěřitelně bohatá kulturní epocha krácela kolem pana Hnateka, budíž tu zaznamenáno, že mezi hosty, které obsluhoval, byl ještě Hugo von Hofmannsthal a Franz Werfel, Robert Musil a Hermann Broch, Alfred Polgar a Joseph Roth. A kdyby chtěl někdo někomu vysvětlit, co to vlastně byla vídeňská literární kavárna a jak musel být vybaven takový vrchní v takové vídeňské literární kavárně, pak by ten někdo tomu někomu nejspíš vyprávěl jednu z mnoha anekdot, v jejichž ohnisku byl a je a vždy bude pan Hnatek.

Ta, co tu teď uvedeme, odehrává se v době, kdy Franz Werfel už byl notně známý a pouta jeho věhlasu mu notně bránila v jeho milovaném bohémství; chodil do kavárny Herrenhof s přestávkami pořádně dlouhými. A jednou se stalo - byl jsem u toho, seděl jsem na druhém konci stolu, mladý literární učeň, kterého sem z laskavosti pustili -, stalo se, že Werfel, když došlo na placení, panu Hnatekovi podle pravdy oznámil jednu kapucínskou kávu a pan Hnatek se k němu naklonil a diskrétně ho upomenul: „Od poslední, pane Werfel, bysme tu měli ještě jeden čajový hnědý a jeden koláč.“ Werfel, který už si samozřejmě nepamatoval ono již hodně odlehle od poslední, leč stejně samozřejmě vůbec nezapochoyboval o údajích pana Hnateka, omluvil se, rozpaky rudý až po kořínky vlasů (byl totiž, jak už řečeno, v té době už hodně známý a dávno vyrostl z vývojové fáze nezaplacených pitek):

„Ne - no tohle,“ zakoktal. „Musíte mi prominout, pane Hnatek - opravdu nevím, jak se to mohlo stát.“

A pan Hnatek se k němu znovu naklonil a zaseptal konejšivě:

„To bylo totiž ten den, co umřel pan von Hofmannsthal.“
A v takový den, chtěl naznačit pan Hnatek, byli básníci tak zdrceni, že jim člověk nemůže mít za zlé, když zapomněli zaplatit...

zvlášť žádat o ten nebo onen list; pokud nebyl vyložen do dvou minut, zrovna ho asi „někdo měl v rukou“, takže se dalo čekat, že určité zakrátko dorazí na místo. Vzbudilo tedy překvapení, když Dubrovic jednou požádal o Hamburger Fremdenblatt; ty noviny, tehdy čelné zahraniční periodikum, byly vyloženy i v kavárně Herrenhof, ale nikdo, koho jsme znali, je nikdy nečetl. Ani jsme nevěděli, jak vypadají.

Číšník Albert je přinesl a podal netrpělivému Dubrovicovi byl to deník neobyčejně rozlehleho formátu, větší ještě než londýnské i newyorské Times. Dubrovic se ale do něho nezačetl; zvedl tu obrovitou věc nad hlavu, aby si ji všichni dobře prohlédl:

„Tak prosím,“ řekl. „A *tihlet* mi budou něco vracet kvůli nedostatku místa!“

Strukturální problém, zda Milan Dubrovic patří do téhle nebo do další kapitoly, se tak vyřešil *via facti*. Teď přijde příští kapitola

KAVÁRNA JE VŠUDE

O kavárně se tu mluvilo už často a způsobem vyčerpávajícím, takže je skoro zbytečné věnovat jí samostatnou kapitolu. V podstatě je celá tahle kniha o kavárně. Ani jednu z postav, které tu vystupují, by si bez kavárny nebylo možné představit. Nezrodil by se jediný z výroků, které tu reprodukujeme, nebyl kavárny. Pro postavy, které tu vystupují, to byla přímo živná půda, z níž sály své tajné životní nektary. Historikům, které se o nich vyprávějí, poskytovala ovzduší, takové i onaké, poskytovala záštitu a ohlas, a vůbec duchovní prostor.* A jejich výroky charakterizovala dikce a způsob myšlení, jaký nemohl povstát nikde jinde než v kavárně. I vznešená postava tety Joleschové, kterou nikdy nikdo v žádné kavárně nespatriil, měla v sobě něco z kavárny. Dalo by

* Srv. Hofmannsthal, Hugo von: Pisemnictví jako duchovní prostor národa. Můžeme říci, že Kavárna jako duchovní prostor zamíklého životního slohu.

ne méně říci i to, že kavárna měla v sobě něco z tety Joleschové; ta byla chybějícím spojem mezi taludskou tradicí ghetta a emanovanou kavárenskou kulturou, takřkajíc kmenovou praměti všech těch, kdo v kavárně nalezli katalyzátor a ohnisko své existence, ať si toho byli vědomi nebo ne, ať něco takového chtěli nebo ne.

Leckdo z nich – a nikoliv ten nejhorší – nic takového nechtěl. K těmž neomylným příznakům stálého hosta patřilo tvrzení, že žádným stálým hostem není (stejně sverpě o sobě tvrdí opilci, že nejsou opilci). Ernst Polak, jeden z pilířů kavárny Herrenhof, rodem z Prahy, jehož první manželkou byla Kafkova Milena, nanejvýš povolání literární znalec a široko daleko uznávaný kritik, kdykoliv den co den odpoledne zavítal ke stolu stálých hostů, neopomněl zvěstovat, že zašel jen výjimečně a hned zas musí jít, on že nemůže namít čas nějakým zbytečným vyseďáváním a řečňováním. Načež se poté většinou zdržel až do zavírací hodiny; vždycky když ji vchází číšník Albert ohlašoval, uklouzlo Polakovi zděšené „Cože už?!“ Podle toho, co o něm vypověděla jeho hospodyně, pronášel se obvykle se vzdechem: „Dobrý Bože – už zas jeden den v tahu...“ (To připomíná spřízněný výrok Frigýse Kármáného, jednoho maďarského spisovatele, kterého lze pokládat za důstojného generálního i povahového druha Franze Molnara: „Co může být ze dne, který začíná tím, že jeden musí vstávat!“)

Polak byl v emigraci přátelům Hermannu Brochovi, Franzi Werfelovi, Willymu Haasovi a dalším vždy cenným radcem. Zetel za války v Londýně. Už mu nebylo dopřáno, aby ještě jednou výjimečně zašel do kavárny Herrenhof.

Že ani doktor Justimian Frisch – už jsme jej tu představili v kapitole o letním pobývání – netoužil po tom, aby byl považován za stálého hosta, to jsem zažil na vlastní kůži, ke svému zármutku, když nakládatelství Fischer, tehdy ještě ve Stockholmu, připravoval k publikaci můj román Tady jsem, otče, který jsem napsal v New Yorku. Když jsem rukopis odeslal do Stockholmu, první dopis, který odtud přišel, byl opatřen popiskou „Za výrobu: doktor Frisch“. A protože jsem neměl nijaký doklad, že by snad šlo o známého mi Justimiana – od anexe Rakouska jsem neslyšel, co s ním bylo dál –, na konci odpovědi, která se zabývala řazením kapitol,

lámáním a jinými povýšecími otázkami, jsem se opatrně ptal, jestli adresát je totožný s někdejším stálým hostem kavárny Herrenhof.

To jsem neměl dělat. V dalším psaní se doktor Justinian Frisch na čtyřech stránkách ohrazoval proti opovržlivé domněnce, že by snad jeho bylo lze kdy charakterizovat, nebo dokonce definovat jako stálého hosta, a svůj protest zdůvodňoval tak podrobně, že jsem nemohl jinak než obhajovat své stanovisko na stejném počtu stran. Některé jeho námitky jsem přijal, obecně však jsem jej vyzval, aby zvažil vývoj, k němuž mezitím došlo, obecně historicky i v politice; po něm že se snad pojem „stálý host“ vyjeví v jiném, méně pochybném světle. Frisch replikoval, že zmíněnou pochybenost nemůže zakrýt žádný historický nános a že jsem se dopustil ošklivého dialektického triku. Tohle jsem zas nemohl já nechat na sobě, diskuse zabředla do světónázorových vod, a román *Tudy jsem*, otcě vyšel s ročním zpožděním.

Doktor Justinian Frisch poslední léta života strávil u svyne v Cambridgi a v průběhu našeho rozsáhlého dopisování, v němž šlo hlavně o kodifikaci výroků doktora Hugo Sperbera, poskytl mi cennou pomoc. Nezlobil se tedy na mne. Jenom nechtěl být stálým hostem.

Docela jinak to bylo s Gustavem Grünerem, který si činil nároky na postavení stálého hosta přinejmenším ve třech kavárnách, v Herrenhofu, v Centralu a v Parsifalu (včetně jeho poboček) o něm tu ještě pohovoříme. Grüner je autorem fundamentálního výroku: „Slušný host, když odchází z kavárny, sám postaví židli na stůl“ – musí tedy, zformulujeme to jinak, odejít z kavárny jako jeden z posledních. V této podobě Grüner svůj postulat naplňoval v kavárně Herrenhof noc co noc.

Druhý výrok, nadmíru poučný, vztahuje se na jeho činnost stálého hosta v kavárně Central, jejíž vchod byl na rohu Herrengasse a Strauchgasse. Krom toho postranní průčelí do Herrengasse mělo skleněné dveře, ty se ale používaly nikoli jako vchod, nýbrž – v teplejších ročních dobách – k větrání šachového pokoje hned za nimi. O tento fakt se opíralo konstatování Gustava Grünera: „Jaro je, když se otevrou dveře do Herrengasse.“ Jmou možností, jak zjistit, že nastalo jaro, prostě neměl.

Posléze pokud jde o Parsifal, tahle kavárna byla obecně známa jako stálý lokál Filharmoniků, ale sedával tam i – ve výklenku rekonvalescentů – Karl Kraus, a s ním měl Grüner věru co do činění. Směl dokonce přijít ke Krausovu stolu bez předchozí dohody a prodělal pak s ním vždycky celou noční výpravu po dalších kavárnách, která pak končila ve čtyři ráno buď v Schellinghofu, nebo ve Fichteohfu (a já, jsem se po několik let směl zúčastňovat i já).

Grünera Karl Kraus obšťastňoval svou přízní nejenom proto, že byl bratrem Franze Grünera, básníka, který padl v první světové válce a kterého si Kraus velmi cenil. U Gustla Grünera si považoval především jeho neúplatný smysl pro jazyk a pro kvalitu, jeho britskou nezávislost, s jakou se člověk setkává zpravidla už jenom u lidí hodně bohatých nebo hodně chudých, u těch ovšem jenom tehdy, pokud se odřekli veškerých ambicí na nějaký pozemský úspěch – u Gustl Grüner se jich odřekl poté, co se neúspěšně pokusil o nebevraždu a napul oslepl. Pro tohle pro všechno mu Karl Kraus dával cosi jako bláznovskou svobodu, a Grüner ji ve sporech dosyta využíval. Kraus jen pomrkal a nic nřekl, on ostatně vždycky už jsem své vzpomínky na něj vyklopil jinde a nerad bych se opakoval – uměl uplatnit svůj veliký lidský šarm a až otcovskému snášenlivost. Občas nenamítl nic proti Grünerovým argumentům ani tehdy, když měl docela zjevně v kapse lepší. O to víc se mi vřítit do paměti jediný případ, kdy skutečně nevěděl, co odpovědět.

Kraus si cosi přečetl v novinách, a rozvinula se debata, při níž znovu a znovu narážel na rakouský nemrav ke slovesu „zapomenout“ připojovat předložku „na“.

„Že lidi necítí, jak je to proti duchu řeči!“ rozhorloval se. „Zapominání přece vede k tomu, že člověk něco odkládá, odhazuje, předložka ‚na‘ ale vyvolává obraz přibližování k něčemu. Jak se dá něco takového zapominat!“

Grüner nesouhlasně zavrtěl hlavou a jako vždy, když si byl jist vítězstvím, málem až zasýčel:

„Aha. A jak je to pak se slovem ‚na něco rezignovat‘?“

Karl Krausovi nezbylo než pokrčít rameny, což pro něj, člověka tak mocného řeči a tak citlivého na jazyk, zajisté nebylo

snadné. Prý pokládal jazyk za něco tak důležitého, že se – nanejmenší – zřejmě v mladších letech – snažil jednu svou přítelkyni, manželku jednoho psavce, nikoli Krausova přítele, pohnout k tomu, aby si špatnou němčinu svého muže vzala za důvod k rozvodu s ním. A když jednou v jednom fejtonu onoho jazykového kazimíra objevil zvláště ošklivý poklesek, prý s novinami v ruce hned vyrazil za tou věrnou manželkou, příslušnou pasáž jí strčil pod nos a vykřikl: „Ale teď už se snad rozvést dáte!“

Příjemnějším druhá část historiky je výmyslem Gustla Grünberga. Bud jak bud ji do oběhu pustil on.

Mimochoodem i já jsem měl jednou tu čest být cílem jeho zlomyslné výpovědi. Očividně si čas od času potřeboval nějak ulevit od sympatií, které vůči mně choval – nevím dost dobře, proč, ale stěží kvůli mému literárnímu snažení, protože to znal stejně jen z doslechu. S témhle snahami jsem začal už na gymnáziu, pod pseudonymem; jinak to nešlo, protože ty snahy se soustřeďovaly na systém středních škol a byl bych si nadrobil leccos zlého, kdyby se bylo někdy přišlo na mé autorství. Na druhé straně jsem četl několika důvěryhodným přátelům a jednomu děvčeti, o které jsem se ucházel, dokázat, že to vytiskli mne, a tedy jsem z koncové slabiny otcova příjmení – *Kantor* – a z rodného jména matčina – *Bergová* – poskládal pseudonym *Torberg*, který se podle toho, kdy a kde, hodil k tomu, abych buď maskoval, nebo naopak dokazoval svou identitu. Neočekávaný úspěch mého románu *Žak Grünber*, který vyšel v roce 1930, mě přivedl k rozhodnutí jméno *Torberg*, protože už mě tak kdekdo oslovoval, ponechat si do budoucna i jako občanské. Gustl Grünber mi to nejenom měl za zlé, on mi dokonce nespravedlivě podsouval všelijaké motivy, a proti tomu jsem se musel přece bránit. Vysvětlil jsem mu, že jsem si jméno změnil kvůli jednoduchosti, a ne z nějaké ješitnosti, vysvětlil jsem mu, proč a jak nové jméno vzniklo:

„Kdyby se otec byl jmenoval třeba *Rosenblatt* a matka *Goldová*, pak bych se byl –“

„Pak by ses byl *taky* přejmenoval na *Torberga*,“ zamyšlel Grünber.

Kdykoliv doktor Hugo Sperber vynášel zelenou desítku, za bručel (tak jak to při vynášení býval obyčej) doprovodné návštěvi

„Zelená desítka – lepší než deset Zelených,“ a Grünber se nemohl cítit nedočen.

Kavárna *Herrenhof* sestávala ze dvou přibližně stejně velkých místností, kde vládli přísný časový a zasedací pořádek. Z nezbatelných důvodů zadní sál, k němuž přiléhala zmíněná tu už herna, byl považován za „ten pravý“, podobně jako když na bulvárech a na obchodních ulicích v evropských velkoměstech jedna z obou stran ulice požívá jakési přednosti nebo výhody. V předním sále za stolků u oken zasedali prominentní stálí hosté už za časných odpoledních hodin, ale teprve mezi pátou a šestou se v ložích zadního sálu rozproudil skutečný literární život, takže leckdo z jeho představitelů si dělal nárok na stálé stoly dva, v předním i v zadním sále. Připouštělo se, že se přijde jenom odpoledne, nebo jen večer. Naproti tomu ani pro příslušníky elity nebylo přípustné sedět odpoledne vzadu nebo večer vpředu. Pokud to někdo přece jen udělal, pak měl pro to určitý důvod: buď očekával nějakého *outsidera*, a sámž si chtěl promluvit mezi čtyřma očima, nebo byl s některým dalším stálým hostem zrovna v nevěli tak prudké, že nesnášel ani pobít na něj – tak nápadně měnění místa vždycky zjevně znamenalo něco závažného, a ostatní se mohli dohadovat, co.

Vzpomínám si na jednu makabrozní situaci z posledních let existence kavárny *Herrenhof*, kdy už byl v provozu jen přední sál. V roce 1960 definitivně zavřeli celou kavárnu; do té doby ji dál vešl její někdejší vrchní číšník *Albert Kainz*, který ji po válce získal do vlastnictví; a dělal to z čiré sentimentality, aby stálým hostům, kteří museli emigrovat, kdykoli je touha po staré vlasti přiváblila na stará místa, zajistil spolehlivé místo na schůzky s těmi, kdo žili zase ve *Vídni*. Ostatně nikdy jich nebylo mnoho, také bývaly obsazené jen některé stoly, a jednou odpoledne to byly pouhopouhé tři: u prvního u okna, vpravo od vchodu seděl *Leo Perutz*, který přijel na návštěvu z *Haify*, a dál vzadu v levém koutě, stály k němu, seděl *Otto Soyka*, který byl doma ve *Vídni*. Ti dva se ve dvacátých letech spolu ošklivě poštekali a ani za současných okolností, dokonce ani jako jediní hosté v *Herrenhofu* nenašli cestu, jak se udobřit. Dva z posledních, co přežili; v té bezútěšné prázd-

notě až strašidelně rozsáhlé místnosti vypadali jak přízraky. Vzdáleně to připomínalo všelijaké ty utopické filmy, jejichž děj začíná po zániku světa.

Kořeny jejich neoféštilného nepřátelství sahaly do doby, kdy talentovaný, leč jinak nepříliš významný vypravěč Otto Soyka si na základě jednoho krátkodechého úspěchu u čtenářstva myslil, že se může měřit s nesrovnatelně významnějším Leo Perutzem (bude se o něm jednou říkat, že je jedním z mistrů fantastního románu - že je možná plodem spuštění Franze Kafky s Agathou Christie). Perutz ovšem na všelijaké jejítné pózy a přepjaté ambice reagoval notně příkrě a reagoval tak i na Soyku; tomu se krátce předtím zrovna dostalo bolestivého šouchance od Alfreda Polgara, když jednou vešel do kavárny Herrenhof v jezdeckých botách, s ostruhami a s bičikem: „Já taky nemám koně,“ podotkl Polgar. „Ale *takového*, jako nemá Soyka, nemám docela určitě.“ Perutz zase využil jedné poněkud složitě hry, která u jednoho ze stolků v Herrenhofu byla zrovna v nejlepším a na které participoval i Soyka. Vycházela z toho, že charakterovým rysem toho kterého člověka odpovídá jako jakýsi doplněk vždycky některé zvíře; v něm se zrcadlí špatné vlastnosti takového člověka, a dotyčné zvíře je mu tedy proti srsti. Každý účastník hry musel uhádnout, které zvíře mu ostatní přisoudili, a napsat na složený papírek; následně porovnání toho, jak se oceňuje ten který účastník, s tím, jak ho oceňují ostatní, bylo občas poučné.

Přišla řada na Perutze. A Perutz ani věřinu nepřemýšlel:

„Moje zvíře je Soyka,“ řekl.

Protivníci si dali pár pohlavků, rozešli se nesmíření a to jim zůstalo až dosmrti.

Takové a podobné hry se v přestávkách mezi debatami těšily velké oblibě. Jednu vymyslel Alfred Polgar; jmenovala se „Arcivévoda je zkoušen“ a hráli ji dva partneři. Jeden se ujal úlohy zkoušejícího dějepisce a musel si pro urozeného zkoušeného vymyslet otázku tak lehkou, aby ji ani zaostalý kojenec nemohl ne zodpovědět správně. Zkoušený pak stál před těžkým úkolem přelo odpovědět nesprávně a profesor před úkolem ještě obtížnějším, totiž odpovéd' zkoušeného nejen uznat za správnou, ale dokonce

zduvodnit, proč ji správně zodpověděl. Pokud se mu to nezdařilo, prohrál.

Vzorový příklad, kdy zkoušející profesor vyhrál:

„Císařské Večičenstvo, jak dlouho trvala třicetiletá válka?“
„Sedm let.“

„Správně! Tenkrát se nebojovalo v noci, takže to už odpadá víc než polovina válečné doby. I o nedělích a o svátcích vládl jak známo klid zbraní, to nám dává zas dost dlouhé údobí. A když ještě započítáme historicky doložená přerušení bojů a přestávky na vyjednávání, dospíváme ke skutečné době trvání války, a ta činí přesně sedm let. Gratuluju!“

Jedna hra, kterou zkoušející profesor prohrál, začínala otázkou: „Jak se jmenuje náš císař František Josef?“ Stejně rychlou jako záhadnou odpověď „Quarz!“ profesor přivítal ještě předešlým „Správně!“, ale její správnost se mu už nepodařilo dokázat. Arcivévoda vyhrál.

Zpátky k Leo Perutzovi a k jeho vždy pohotově nevůli vůči jakýmkoliv snobským a jiným ráboby způsobům. Ani se nemusely dotýkat jeho osobně, stejně je pranyřoval. Stačilo, když někdo dával ve větší společnosti cosi k lepšímu a pozornost všech se tak soustředila vyhradně na něj. Tuhle tu ne tak docela snadnou techniku dokonale ovládal spisovatel Paul Ellbogen; hrozně rád se předváděl, jak je vzdělaný a jak se vyzná v umění, a svou zběhlost ve světě dával najevo o trochu dotěrněji, než se Perutzovi, který byl neméně vzdělaný a neméně světzaběhlý, zdálo snesitelné.

Historika, kterou Paul Ellbogen, zrovna se vrátil z cesty po Itálii a byl pozván do rodiny jednoho známého estéta, tichým hlasem začal vyprávět, odehrávala se - jak se sluší a patří na znalce umění - ve Florencii:

„Přesněji řečeno ve Fiesole,“ opravil se Ellbogen. „Když jsem jednou zajel do Fiesole, absurdní náhodou jsem se dozvěděl“ (skutečně řekl „dozvěděl“, ne „dověděl“, mluvil přespisovně) „o jednom muzeu, které jsem neznal. Neznal jsem je,“ řekl ještě jednou se sebekritickým důrazem a zavrtěl hlavou. „Nacházelo se v nedalekém městečku. Pravidpodobně je založil některý tamní mecenáš. A v jeho sbírkách byl - budete překvapeni neméně, než jsem byl já - neznámý Tiepolo.“

Tady se odmlčel, a ta odmlika poskytla posluchačům příležitost, aby zvládli to překvapení. Pak Ellbogen pokračoval, hlasem ještě tišším:

„Samozřejmě mi ani letní vedro, ani mizerné vlakové spojení nezabránilo, abych se tam hned příštího dne nevydal. Tamní dobří lidičkové nejspíš ani nevěděli, jaký poklad že to mají ve svých zdech. Musel jsem se několikrát vyptat, než jsem museem konečně našel. Byla to rozkošná malá renesanční budova, možná dílo některého z Palladiových žáků a samozřejmě původně ne museum, nýbrž se vši pravděpodobností obytný dům zakladatele mezitím již zemřelého. Ať tak nebo onak – našel jsem je. A co jsem objevil?“

Teď už Ellbogen mluvil tak tiše, že kolensedící, kteří mu beztak už dávno byli nuceni bez dechu viset na rtech, teď si ještě museli dávat ruce k uším, aby jim neušlo ani slovo:

„Objevil jsem, že museum je zavřeno. Bylo zavřeno. A široko daleko nebyl nikdo, kdo by mi otevřel nebo mi podal nějakou informaci. Jen si to prosím vás představte. Přijedu tam strašlivým courákem, extra kvůli tomu – stojím v tom děsném vedru před museem, ve kterém visí neznámý Tiepolo – a musím se sám sebe ptát: jak se dostanu dovnitř?“

Ellbogen se znovu odmlčel, zjevně vyčerpaný tím šeptáním. A doprostřed napjatého mlčení mu Leo Perutz udělal radu, pohříchu opožděnou:

„Možná kdybyste se byl dal vycpat!“

Už jsme se nedověděli, jak se Paul Ellbogen dostal do muzea.

Ještě hruběji se Perutz zachoval vůči paní profesorce Eugenie Schwarzwaldové, zasloužilé pedagožce a ředitelce školy, kterou založila a v níž podle nejmodernějších metod poskytovala středněškolské vzdělání dceruškám z vídeňských vyšších vrstev. Všude se obávali její víravé horlivosti, zvala lidi k sobě, aby byla zvána, neustále se vydávala na lov prominentů a v Leo Perutzovi tím vyvolávala mrzutost tak velkou, že se vždy znovu tvářil, jako že jí nezná, a musel jí být zase a zase představován.

Za nějaké oficiální recepce přežvykující Perutz postával u bufetu, když si to znenadání k němu namířila paní profesorka, přišla k němu a celá dotčená ho vyslychala:

„Zas už jste mě nepozdravil, pane doktore Perutz!“
„Promiňte,“ opáčil Perutz s plnými ústy. „Já měl za to, že jste Schwarzwaldová.“

I Alfred Polgar výtečně ovládal vražednou dyku odmítnutí: přitmo ho krušilo, jak se mu až lživě snažil neustále vlídně odolat host Weiss. Když takhle jednou odpoledne odcházel z kavárny, Weiss šel za ním až na ulici, postavil se mu devótně po bok a položil mu zdánlivě bezvýhodnou otázku:

„Kterým směrem jdete, pane Polgar?“

Odpovědi se mu dostalo vzápětí:

„Opačným.“

Jednou na Silvestra se Weiss k Polgarovi přihnul s dryáděním usměvem:

„Tohle vás pobaví, pane Polgar. Cestou sem jsem potkal jednoho známého – mimochodem je to váš horoucí obdivovatel – a rozloučil se se mnou takhle: ‚Takže vás uvidím až příští rok!‘
Vtipné, co?“

„Tohle můžete ode mě slyšet už začátkem února,“ zabručel Polgar.

Aby se učinilo zadost akribii, měl by se ještě vysvětlit pojem „čísnický bod“, který se zrodil v kavárně Herrenhof. Za jedné učené debaty, z níž nakonec už nebylo nic než neproniknutelná mlha veskrze abstraktních filozofických pojmů, jeden z diskutérů, aby nenechal nikoho na pochybách, že složitě vybudovanou tezi dalšího diskutéra považuje za cosi až dětinsky samozřejmého, pravil:

„Jinými slovy – dvakrát dvě jsou čtyři.“

Čísník, který zrovna servíroval, uznale kývl na autora výroku: „To ale máte fakt pravdu, pane doktore,“ řekl.

Tím bylo dosaženo „čísnického bodu“. Naskytl se, vždycky když se nějaká pompézně přepjatá rozprava z výšin svého sebelibnění snesla na pevnou zem až primitivního závěru, odzbroji- věho tak, že to muselo trknout i číšníka.

Jinak tahle kapitola obsahuje vlastně pouze doplňkový materiál k tématu kavárna a k produktivitě všech, kdo v ní byli přítomni. Skorem všechno, co tu ještě zaznamenám, hodilo by se i do jiných věcných nebo osobních souvislostí – opět onen strukturální defekt knihy, kterého jsem tu už vícekrát želel, který mi nicméně nezabránil uvést ještě nezbytné dodatky.

Dodat je třeba ještě to, že mokka v kavárně Herrenhof nebylo zrovna nejlepší kvality a podle výpovědí hostů, pendulujících mezi Herrenhofem a novinářskou kavárnou Rebhuhn, z tamní kávy považivě zaostávalo. To majiteli Herrenhofu nechtělo spát a vyvolalo zajímavou průmyslovou špiónáž. Jeden tajný agent vyslaný do Rebhuhu si tam dal jejich mokka, tajně je odlišil do připravené termosky a přinesl do Herrenhofu, kde obsah kávy chemicky prozkoumali. Vyšlo najevo, že v něm je pár kapek kakaa. Od toho dne se i v kavárně Herrenhof podávalo velice dobré mokka (dnes tak oblíbené „espresso“ tehdy ještě neměli).

Dodat je třeba i to, že v kavárně Central, poté co přišla o svou úlohu literární tvrže, duchovní život tepal už jen v šachovém pokoji. Dilem vtipné, dilem bezmyšlenkovité, dilem prostě slabomyslné průpovědi, jimiž hráči provázeli své tahy, byly v tisku uvertépný už několikrát; Karl Kraus je vylíčil v textu Literatura anebo Ono se uvidí, Jenó Lazar v měsíčníku Qerschnitt a psali o nich i další experti. Ovšem pokud vím, doposud nikdo nepoukázal na takzvaný tah jeřábem, totiž na otázku, s ním se jeden hráč, narážaje na Schillerovy Jeřáby Ibykovy, kvitoval nepochopitelný mu protivníkovi tak: „Co je to s ním, co tím as myslí?“ (U Schillera následuje strofa: „Co je, že táhnou jeřábi?“) A také v pramenech mi dostupných schází obrat, který se odvozoval od jednoho kriminálního případu: Jeden burgenlandský hostinský zavraždil svá dvě nedospělá dítka, mrtvolý odborně rozřezal a jednotlivé díly v podobě poštovních balíčků poslal jako „vzorky bez ceny“. Od těch dob se v šachové místnosti kavárny Central hráci, který byl evidentně na prohru, nadcházející porážka zvěstovávala slovy: „Ten si vás teda podal, tak jako se podávají malý děti na pošť.“ (Zahraničním Němcům, kterým se poštovní význam slovesa „podávat“ jeví jako ne-

známý, dostaníž se v jejich bezradnosti pomoci v podobě aforismu Karla Krause: „Poslat dopis, to v Rakousku znamená podat dopis.“)

Pokud jde o hráče šachu, ti matadoři mezi nimi, jejichž stolky byly právě díky jejich znamenitosti vždy obleženy četnými kibicí, vymysleli geniální soustavu triků, jimiž se zbavovali oněch dotěrných vševědů. Na domluvené znamení přispěchal číšník k šachovníci obsazené třeba mistry Grünfeldem a Wolfem a zvěstoval: „Pane Wolf, máte telefon.“

„O já,“ řekl Wolf, „to určitě potrvá.“ Poté se otočil k jednomu z kibiců, co se mu vtrálo do pozornosti znaleckými podotknutími: „Nemohl bych vás poprosit, abyste to na chvíli vzal za mě?“

Ten počestný požadavek byl s potěšením akceptován. Grünfeld proti tomu nic neměl. Věděl, že o něco později číšník přijde znovu a sdělí jemu, že vedle na něj čeká nějaký pán a že je to naléhavé. Když se tak stalo, i Grünfeld přenechal místo někomu z kibiců lačnicích po čínech; partii pak hráli dál dva protivní zástupci, a Wolf a Grünfeld se konečně mohli ve vedlejší místnosti nerušeně oddávat pořádným šachům.

I stran Café de l'Europe je nutno ještě doplnit pár drobností. O jeho majitelích bratřech Blumových se tu už mluvílo, o „nepřátelém Blumovi“ a o strašlivé pomstě, kterou mu sliboval zápasník Ernst Stern, protože Blum zanedbával požadovanou péči, když zapůjčoval bratra Jozsiho. Jozsi, takřkajíc pravý Blum, by si nic podobného nikdy nedovolil, ten by svým hostům v ničem nebyl odporoval, splnil jim každé přání a vyhověl každému jejich rozmaru – byl zosobněnou „službou zákazníkovi“. Jak hodně, to se ukázalo jedné noci, kdy jsme po uzavírací hodině jako obvykle přešli z Herrenhofu do De l'Europe a cestou zakoupili první vydání novin. Na titulní straně zvěstovaly jednu z tehdy obvyklých vládních krizí ve Francii, tenkrát pád vlády Daladierovy, který přivodila opozice vedená Léonem Blumem.

Ernst Stern mávaje listem Die Presse vešel do De l'Europe a na Jozsiho, který mu chvátil v ústřety, hrozivě vyhrkl: „Blume – ty jsi svrhl Daladiera!“

„Já musel,“ zaražen se omlouval Jozsi Blum a nepřemýšlel, pravděpodobně ani nevěděl, o co jde. Ono ho to ani nezajímalo.

Postřehl, že možná rozlobil jednoho stálého hosta, a za něco takového se musel omluvit.

Stáli hosté Café de l'Europe byli poměrně přesně to, čemu se říká „smíšení“. Výhodná poloha této kavárny v blízkosti Svatoštěpánského náměstí, mezi luxusními šlapkami na Kärntnerstrasse a méně luxusními na Rotenturmstrasse, z něho činila přirozené shromaždiště dam konajících tu i onde, které se tu pak zotavovaly z námah svého povolání, scházely se tu se svými přítelkyněmi, tu a tam něco malého pojedly nebo si daly kávoovou vzpruhu (požívání alkoholu v pracovní době měly přísně zakázáno), listovaly ilustrovanými časopisy, a pokud měly náladu, trochu tlačaly s návštěvnictvem naprosto jináčím, sestávajícím z nás a nám podobných, bez nějakých postranních myšlenek stran jejich profesí, tu vesele, tu smutně, tak jak to prostě přišlo, občas prosily o radu a o pomoc (ale nikdy v podobě peněz), někdy skýřaly samy radu i pomoc, i to se stávalo, a kdo mluví o děvkách podcenivě, nebo snad dokonce zhrdavě, tomu budiž řečeno, že v té kavárně pro děvky jsem se mezi půlnocí a čtvrtou hodinou ranní potkával s více důkazy taktosti, srdečnosti a lidské ryzosti než ve všech ostatních kavárnách dohromady, kde jsem byl doma, a to už něco znamenalo. Byla to tehdy jedinečná atmosféra, co spojovala jedno dva vpravdě diskrepantní tábory, atmosféra poklidného srozumění a vzájemné úcty, taková, jaké se jedněm i druhým už nikde jinde nedostalo. Samozřejmě občas v druhém táboře propukly různé věci, které nezůstaly jen u slov, propukaly různé osobní i profesionální řečnickosti, něco takového se nemohlo trpět, porušoval se obecně přijatý mravní kodex, o jehož měšťanské přísnosti kdokoliv, kdo to prostředí nezná, nemá nejmenšího tušení. A samozřejmě se taková provinění stíhala podle vlastních zákonů. Protože byl to sverázný, pevně se držící svět, i když ne zdravý svět, a nepřestal být jiný.

I oříšky, které kavárnu kdy postihly, odehrály se vždy v jejích vlastních hranicích. Přesvědčivým příkladem tu může být Česká Líza, které se tak říkalo ne kvůli jejímu původu (byla to vídeňská předměstská holka jak lusk), ale na počest jejího tupého přísmutku, který se v Rakousku považoval za přímo kmenové znamení souosvědného českého národa. Tak tedy Česká Líza se jednou objevila

v l'Europe v dost neobvyklou hodinu, samojediná se posadila ke stolu a dávala najevo zmatenost takovou, až jsme se na to dívali s obavami. Jeden z nás, který si s ní obzvlášť dobře rozuměl, šel za ní a zeptal se, co že je.

„Víš,“ řekla Česká Líza, „to teda sou doby. To teda sou!“ A přemítavě zavrtěla hlavou. „Teďkonec mám masochistu – a von mi ji dycky hned vrátí.“

Že něco takového měla za symptom doby vymknuté z kloubů, to mi připadá ještě pozoruhodnější než samotná zvrhlost.

Richard, číšník, co inkasoval peníze, vyjadřoval svou umělenou úslušnost oslovením „pane“. „Ano, pane,“ když reagoval na nějakou netrpělivou objednávkou. „Přejete si platit, pane?“ když na něj někdo opakovaně hlaholil. Jednou v noci mu zničehonic přišel na hlavě kávoový hrnek. Vdovu Pelikanovou, majitelku prosperujícího tajného nevěstince a mocného náběhu na knír, omylem oslovil „pane“.

Doba, kterou lze s jistotou vyjádřit jako „velkou“, vypukla pro Café de l'Europe na jaře roku 1933, když z Německa přijížděli první emigranti a na radu svých vídeňských přátel šli za místo nočních schůzek zvolili Café de l'Europe. Byli mezi nimi Bert Brecht a Karl Tschuppik, Walter Mehring a Oskar Maria Graf. Zčásti vytvářeli vlastní skupiny, zčásti se smísili s hosty už existujících a vlastně také smíšených stolů pro stálé hosty. U jednoho takového stolu se stalo, že Brecht si četl v novinách, které se zrovna začaly v noci prodávat a uváděly jména lidí, kteří byli v Německu právě zatčeni; z nich většinu hodně známých. To Brechta vyprovokovalo k hněvivému podotknutí:

„Dneska je málem ostuda, když člověka nezavrou!“

Jeden z nočních branže, který náhodou seděl zrovna vedle něho (člověk spíše pochybného charakteru), se po něm udiveně podíval:

„Tak to se dá zařídít,“ řekl.

To se stalo jednou jedinkrát, že se v Café de l'Europe střetly dva světy, které si navzájem nerozuměly.

K jevům, které je tu třeba ještě na doplnění uvést, patří kavárna Imperial (přesněji řečeno kavárna hotelu Imperial), hlavně

kvůli stálému hostu Ecksteinovi. Sice se kavárna mohla pochlubit i dalšími celebritami mezi stálými hosty, ale polyhistor Eckstein byl tu celebritou největší. Vysoce muzikální, v mládí z ryzihu, nákladného koníčku žákem Brucknerovým, otec spisovatele Percyho Ecksteina a manžel spisovatelky, která proslula pod pseudonymem sir Galahad, autor dnes žel zapadlé Brucknerovy monografie s krásným názvem *Duch světa u varhan, neuvěřitelné scény a neuvěřitelně vzdělaný*; o Ecksteinu seniorovi se říkalo, že ví prostě všechno. Nebylo otázky, na kterou by nedokázal okamžitě odpovědět, ba někdy vyslechl otázku. Lidi si šeptali, že velký Brockhaus, pokud něco neví, že tajně vstane z hrobu a podívá se do starého Ecksteina. Když jednou *Presse* přinesla článek, ve kterém se mluvilo o novém díle básníka Kun-Han-Su, starý Eckstein měl pro své učedníky vzápětí pohotově přesné informace o tvorbě tohoto významného čínského lyrika, který jediný se pokusil znovu oživit veršovou formu, dospěší rozkvetu za posledních císařů dynastie Ming. Sice druhého dne vyšlo najevo, že stran Kun-Han-Su šlo o omyl Knuta Hamsuna, který zprávu zprostředkoval, ovšem Eckstein senior prostě zase všechno věděl, a lidé ho respektovali natolik, že raději dál věřili v existenci nějakého čínského lyrika jménem Kun-Han-Su.

Jednu epizodu podobného ražení mi vyprávěla paní Christiane Zimmererová, milá a moudrá dcera Hugo von Hofmannsthal. Když jednou byla na procházce s otcem a s Ecksteinem seniorem, chvíli před nimi poskakoval jakýsi pták, ježž uvedený polyhistor, který byl doma i na tomhle poli, vzápětí identifikoval co „tarbuka egyptského, zvaného též skákavého“:

„Vzácná odrůda našeho dudka,“ dodal na vysvětlenou. „Ne umí létat. Pohybuje se toliko přískoky vpřed. Zimu trávi v Egyptě Odtud jeho jméno.“

Hofmannsthal si dovolil tiše žasnout:

„Vzdýt jste právě řekl, že neumí létat!“

„Tak daleko doletí,“ neomylně replikoval Eckstein senior. Jemu se člověk na kobyliku nedostal.

Nedal se také ničím na světě pohnout, aby v letních měsících

stanoviště u stolu stálých hostů z kavárny přemístil na terasu zvanou zahrádka, kterou před Imperialem – tak jako ostatně před každou vídeňskou kavárnou, jež měla před vchodem dost široký chodník – vždycky zřídili na začátku teplého ročního období a která se (táhla podél hlavního průčelí hotelu. Ať byl vzduch venku sebe-ovavěivější a vevnitř sebezuchtější – Eckstein senior byl neob-omný a setrval nadále vevnitř.

Jednou odpoledne se ze zahrádky ozvaly promikavé výkřiky hrůzy; nějaký hotelový host se v sebevražedném úmyslu vrhl z okna ve třetím poschodí a přistál na jednom ze stolu na terase – našťástí na jednom, u něhož nikdo neseděl, a nadto vyvázl sám životem.

O hodinu nato přišel Eckstein senior, zasedl za svým stálým stolem a číšník Ferdinand jej zpravil o té vzrušující události. Eckstein reagoval výrokem stručným a netečným. Ten výrok zněl:

„Já vždycky říkal, že se venku nedá sedět.“

Ke stálým hostům Imperialu, co neměli s Ecksteinem seniorem nic společného, a tedy seděli venku, patřil i vrchní zemský soudní rada Adolf Pick, pozoruhodný netoliko co zdejší stálý host (jeho otec Alfred Pick byl autorem nezapomenutelné *Písně o fíakru*, skutečného klenotu z doby vídeňsko-židovské symbiózy). Jestliže se tu Adolf Pick, bez ohledu na své ostatní kvality, objevuje pouze co stálý host, pak proto, že se právě jako stálý host choval přímo a příkladnou důstojností oné čeledi. Považoval za nedůstojné ob-jednávat si ve své stálé kavárně jako nějaký náhodně sem vpadnuvší host, nebo to, co si neobjednal, snad nedejž Bože ugovat. Personál musel vědět, co je pan doktor zvyklý v tu kterou denní dobu kon-umovat, a musel to, na co byl pan doktor zvyklý, přimést bez vyzvání, tečka.

Je lhotejně, z jakých příčin se onoho vlahého jarního odpo-ledne tak nestalo. Doktor Pick ani neměl ctizádost po tom pátrat, ani by ho nebylo napadlo třeba zvoláním „Ferdinande, kde je moje kapucinské?“ snižovat se na trapnou úroveň nějakého ugování. Raději pokynem ruky přivolal z druhého rohu ulice „ze stanoviště“ některého ze sluhů (tato branže už dávno vymřela) a dal mu pokyn, aby šel dozadu do kuchyně a zepíal se, jestli se dneska kapucinské nepodává, že pan doktor Pick už čeká.

Klasické chování takového stálého hosta demonstroval možná ještě přesvědčivěji pan přednosta úřadu Reiter, ba z jeho počínání lze odvodit přímo definici pojmu „stálý host“.

Pan přednosta úřadu Reiter se celá desetiletí den co den objevil vždy ve čtyři hodiny v kavárně Colosseum, den co den usedl za týž stůl, obdržel míchanou kávu se šlehačkou a k tomu dva křehké rohlíky, obdržel nejprve večerníky a poté, jedny po druhých, ostatní tuzemské i zahraniční noviny, přečetl a zaplatil a za celé té procedury nemusel pronést jediné slovo. Obsluhovaly jej generace číšníků, ti, co odcházeli, instruovali ty, co přicházeli, umírající kolegům, kteří jim stáli u lože, kladli na srdce přání přednosti úřadu Reitera – nebylo myslitelné, že by se mu kdy nedostalo obvyklé péče.

Leč stalo se, co bylo nemyslitelné. Jeden i druhý číšník, v jejichž rajónu byl Reiterův stůl pro stálé hosty, jednoho dopoledne, po hádce s majitelem, dali okamžitou výpověď, oba zároveň a oba tak rozzlobení, že zapomněli dát ostatním nezbytné instrukce. Ve čtyři hodiny vešel do Colosseu pan Reiter, usedl za stůl, neobdržel míchanou kávu se šlehačkou ani křehké rohlíky, neobdržel večerníky a vůbec nic na čtení, a protože nebyli k dispozici náhradníci, nezpetal se ho nikdo, co že si žádá, ani hned, ani za dvě minuty, ani za pět minut.

Za šest minut pan přednosta úřadu Reiter, už celá desetiletí stálý host v kavárně Colosseum, zavolal pikolika a poslal jej naproti do kavárny Hacker, aby mu odtud přinesl míchanou kávu se šlehačkou a dva křehké rohlíky.

Tím jsme vyčerpali dodatky k tématu kavárna. Není nutné zdůrazňovat, že i zbývající kapitoly budou mít nějakou souvislost s kavárnou, ale to nebude u nich podstatné. Budou se zabývat řádkou osobností, které si také pamatují z kavárny (ale nejen z ní), které však – tak jako už několik z těch, co jsem tu uvedl – dospěly vlivu a vážnosti daleko za jejich stěnami a jejichž jméno má doby zvuk i tam, kde žádné kavárny nejsou.

Ať tuto řadu zahájí ten, na kterého to platí ze všech nejmenší, kterého však přesto pokládám za jeden z nejoriginálnějších úspěšných tílých výpěstků veliké doby vídeňských kaváren.

„LUPÍČI, VRAHOVÉ, DĚTÍ PRZNIATELÉ, DOKTOR SPERBER VÁS PŘIJME VŽDY VŘELE!“

Reklamní plakát s takovýmto naprosto a zcela nestavovským textem byl snem právníka doktora Hugo Sperbera, jež lze s klidným svědomím nazvat posledním originálem vídeňské právníčiny. Výraz „právníčina“ mezitím jako cosi seriózního vyšel z módy; Encyklopedický slovník Sachsův a Villattiv jej vysvětluje trochu neobsažně jako „advokátství“, což je rovněž už nepřilís moderní označení pro právního zástupce.

Doktor Sperber byl tady originálem mezi vídeňskými advokáty, a ne jediným. Byli tehdy i další „obhájci ve věcech trestních“, kteří dospěli věhlasu daleko přesahujícího jejich stav – díky rétorické brilantnosti svých závěrečných řečí, důmyslu, se kterým vedli důkazní řízení, díky znalosti zákonů a mezer v nich (v ní nejednou předčili i soudce nebo státního zástupce). Doktor Sperber měl všechny tyto kvality a ještě jednu navíc, totiž ostrovití; nejen ve smyslu zchytalosti, ale i ve smyslu strhujícího umění vypointování a také umění anglicky zvaného „timing“, umění, s nímž se jinak setkáme jen u divadelních profesionálů a díky kterému byl schopen přesně ve vhodnou chvíli říci to, co se říci mělo.

Leckterý z jeho výroků to dotáhl až na citát, ba dokonce až na úroveň anonymity; už se znal jen výrok, ne však jeho původce. Sperber to nesl statečně. „Kdo by byl řekl“, utěšoval se, „že nějaký moravský žid jednou zplodí i národní píseň...“

Stejně jako mnohý další, kdo už za císařských dob spoluhněl duchovní podobu hlavního a sídelního města Vídně, pocházel Sperber z Moravy, kde se zvlášť plodně mysly německé, slovanské, maďarské a židovské prvky staré monarchie. Vzezením se nejspíš podobal jednomu židovskému příbuznému Franze Schuberta, ale spouť když seděl a masivní lebka s černými kučerami a obličejem v ramoví kotlet se mu sesula ke krátkému zřímnutíku na prsa. Špával často a rád, spal v kavárně, v soudní sni, v tramvaji, kde se to hodilo. Nějaká přehnaná péče o tělo mu byla cizí; náprsenka